

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Анотація. Досліджено умови функціонування підприємств аграрної сфери. Визначено зміст проблем інноваційного розвитку. Запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: інноваційний розвиток, аграрна сфера, продуктивні сили, підприємство, капітал, вартість, ціна, прибуток, рента, технологія.

Світова фінансова криза чітко визначила і показала життєздатність тієї чи іншої економічної системи світового господарства. Переважна більшість країн відчула на собі вплив кризи, її наслідки, і вжили тих дій, які, на їх переконання мали пом'якшити негативний вплив кризи. Не зісталася осторонь і Україна. Результатом цієї кропіткої роботи є низка програмних документів, в яких знайшло відображення бажання як політиків, так і науковців до зниження негативного впливу на економіку можливих нових викликів. Стрижнями цієї роботи є Закон України «Про основи національної безпеки» [1], та «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [2].

В контексті визначених напрямів вже напрацьовано суттєву наукову базу [1,2,4,5]. Проте, на нашу думку, недостатньо висвітленими залишаються аспекти інноваційного розвитку аграрної сфери.

Мета роботи – дослідити стан інноваційного розвитку аграрної сфери.

Інноваційний розвиток суспільного виробництва відбувається нерівномірно. Нерівномірність протікання пов'язана з особливостями галузей, що формують економічне середовище. Найбільшими відмінностями, з поміж інших, характеризується аграрна сфера і це відбивається на характері інновацій. В аграрній сфері реалізація інновацій відбувається надзвичайно повільно, а сам інноваційний розвиток малопомітний. Це пояснюється тим, що в технології не відбувається принципових змін. Революційні прориви в технологіях

реалізуються у виробництві настільки повільно, що перетворюються в еволюційний процес.

Поточний хід інноваційного розвитку аграрної сфери не може задовольняти, ані своїми темпами, ані своїми якісними характеристиками. Цей незадовільний стан обумовлений низкою причин як внутрішніх, так і зовнішніх. Крім того існує низка причин, що відрізняє аграрну сферу від інших, а саме: структура і спосіб поєднання продуктивних сил, формування суспільної вартості, ціни і прибутку, тривалість або час обороту капіталу, обмеження щодо реалізації продукту тощо.

Значною мірою відмінність аграрної сфери від інших полягає в особливій ролі землі. Земля основна умова виробництва у будь-якій сфері, але лише в сільському господарстві вона має виняткове значення, оскільки є основоположним елементом продуктивних сил. Лише в аграрній сфері до землі висуваються підвищені вимоги. Для більшості галузей земля лише територія для розміщення продуктивних сил і якість даної територіальної одиниці вимірюється можливими комбінаціями та величиною комбінацій продуктивних сил, що зумовлюється місцезнаходженням такої територіальної одиниці. Причому кількість та величина комбінацій продуктивних сил рідко залежить від розміру земельної ділянки. Навіть в межах однієї галузі де вже склалася певна структура продуктивних сил, що взаємодіють в процесі виробництва, величина використаних продуктивних сил може суттєво відрізнитися попри розміщення виробництв на рівновеликих земельних ділянках.

В аграрній галузі до якісних характеристик додається природна властивість – родючість, крім того можливості використання можуть обмежуватися рельєфом території. Комбінації та величина комбінацій продуктивних сил має чітку залежність від розміру земельної ділянки і спеціалізації виробничої діяльності.

З природними властивостями пов'язана і тривалість обороту капіталу в аграрній сфері. Наявність біологічної складової у структурі продуктивних сил зумовлює суттєві обмеження щодо тривалості обороту капіталу. Фактично

неможливо суттєво вплинути на його тривалість. Бо людина не досягла рівня розвитку достатнього для впливу на протікання біологічних процесів. Максимум що може вдіяти людина це певне коригування процесу через стимулювання чи пригнічення його, але змінити швидкість процесу є нездійсненим. Також неможливим виявляється отримання нових складних біологічних форм. У цьому напрямі людство просунулося лише у напрямі вдосконалення існуючих біологічних форм, але не більше того. І судячи з усього прориву в цій сфері не відбудеться протягом достатньо тривалого часу.

З приналежністю до природних і біологічних умов пов'язана ще одна особливість аграрної сфери – обмеження щодо терміну реалізації продукту. На відміну від добувної промисловості чи металургії, чия продукція може зберігатися десятиліттями, не втрачаючи своїх споживчих властивостей, в аграрній сфері надзвичайно невелика кількість готової продукції може зберігатися рік і більше. Натомість достатньо велика її частина має бути спожита впродовж кількох діб, а при первинній обробці (охолодження, пастеризація) термін реалізації може бути збільшений до одного, двох тижнів.

Зазначені причини вплинули на характер формування суспільної вартості, ціни і прибутку в аграрній сфері. Причина криється в особливості дії закону вартості в сільському господарстві, який полягає в тому, що суспільна вартість сільськогосподарської продукції визначається середніми витратами суспільно-необхідної праці в господарствах що розташовані на гірших за родючістю та місцезнаходженням землях за середнього рівня досконалості організації виробництва. Господарства, які розташовані на кращих і середніх землях, мають нижчу індивідуальну вартість сільськогосподарської продукції, але реалізують її за цінами, які визначаються вартістю продукції на гірших землях. Це дає можливість одержувати додатковий чистий дохід, який утворюється понад середній чистий дохід. Такого доходу позбавлені інші господарства.

Проте, теоретичне обґрунтування даних економічних категорій на практиці підтверджується не в повному обсязі. Це зумовлено відносинами, що склалися між суб'єктами господарювання аграрної сфери з суб'єктами

господарювання інших видів економічної діяльності та з органами державної влади. На характер цих відносин, насамперед, впливають умови, в яких перебувають суб'єкти господарювання аграрної сфери. Прийнято вважати, що підприємства, які виробляють сільськогосподарську продукцію діють в умовах чистої конкуренції. Згідно до цього положення жоден з виробників не впливає на встановлення ціни, бо вона формується під впливом попиту і пропозиції. Проте, ринок покупців аграрної продукції представлений, здебільшого, олігополістичними структурами, які, звичайно, впливають на рівень цін різними способами, знижуючи їх.

З іншого боку держава, захищаючи соціальні стандарти малозабезпечених верств населення, встановлює граничні відпускні ціни, обмежує торговельну надбавку або в інший спосіб намагається заморозити ціни на продовольчі товари, які задовольняють першочергові потреби людей. Для отримання прибутку заклади торгівлі мусять скорочувати витрати і найпростіше це зробити - зменшити частку витрат на сировину (сільськогосподарську продукцію), адже зобов'язані виконувати податкові зобов'язання, дотримуватися законодавства щодо мінімальної заробітної плати тощо. Таким чином формується замкнене коло. У подвійному програші опиняються виробники сільськогосподарської продукції, бо до фактичного зниження ціни на їх продукцію, ціни виробників промислової продукції – техніка, добрива, медикаменти, засоби захисту рослин зазнають набагато менше цінових обмежень.

За такої ситуації значна частка підприємств позбавлена не тільки диференційної ренти, а й прибутку, якщо у землекористуванні є бідні і віддалені від місць збуту землі. Саме можливість отримання диференційної ренти має стати рушієм інноваційного розвитку аграрної сфери. Але впровадження інновацій в аграрній сфері ускладнено неповнотою і асиметрією інформації. Не можна випускати із поля зору і ефективність таких капіталовкладень.

Отримання доходу відстрочується на кілька років. Тому його відносна величина має бути вищою за депозитну ставку, а в абсолютному вимірі може сягати двократного співвідношення до витрат. Звісно дуже незначна частка інновацій відповідає таким вимогам. Тому наукова сфера поступово втрачає свої позиції [3] як елемента продуктивних сил суспільства (Рис. 1). Відтак уповільнюється не лише технологічний розвиток, а й знижується інноваційно-технічна забезпеченість технологічних процесів, при певній якісній зміні структури технічних та інших засобів

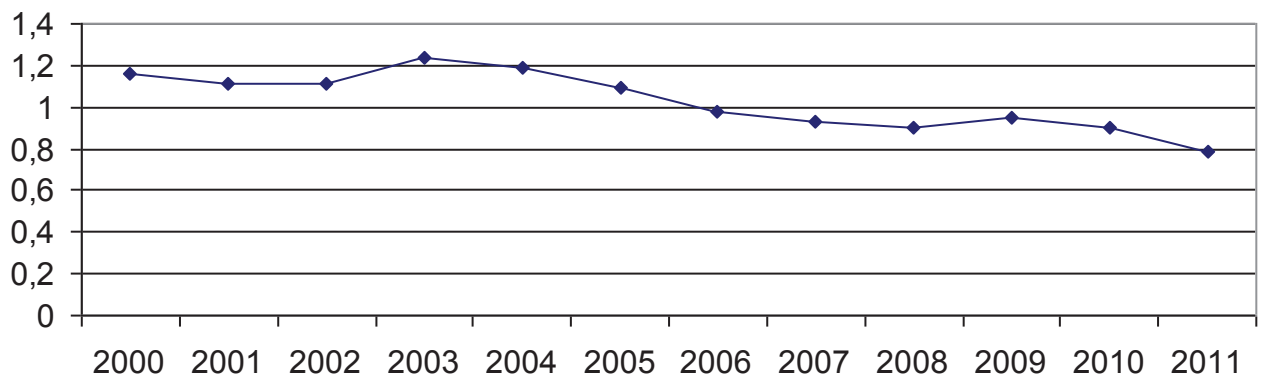

Рис.1 Частка наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %

На заваді інноваційного розвитку аграрної сфери стоїть і суто суб'єктивний фактор. Його дія полягає не лише у недовірі до інноваційних продуктів, а й у відвертій протидії їх впровадженню. Яскравим прикладом цього є ситуація, що складається з генно-модифікованими організмами. Абсурдність ситуації полягає у тому, що здійснюється маркування позначкою «Без ГМО» тих товарів, де їх використання неможливе, як-то мінеральна вода.

Вказані фактори свідчать, що інноваційний розвиток аграрної сфери знаходиться у зародковому стані. Для інноваційного прориву необхідно реалізувати стратегію впровадження інновацій на всіх етапах технологічного циклу. необхідна не лише інноваційно-технічна забезпеченість існуючих технологій, а й безпосередні зміни базових технологій. Джерелом проведення таких змін має бути можливість отримання ренти в умовах стабільної, прозорої і довготривалої аграрної політики, яка забезпечуватиметься і дотримуватиметься державою.

Література

1. Закон України «Про основи національної безпеки» Відомості ВРУ, 2003, № 39 ст. 351 зі змінами і доповненнями від 18.09.2012.
2. «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізації них викликів» /Авт.-упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність [Електроний ресурс]. Режим доступу www.ukrstat.gov.ua.
4. Головій В.М. Мережеві структури як чинник ефективності інноваційного підприємництва / В.М. Головій // Вісник ХНУ Економічні серія № 921 – С. 24-29.
5. Олексенко С.В. Значення національної інноваційної системи для розвитку конкурентного середовища в Україні // С.В. Олексенко // Вісник ХНУ Економічні серія № 943 – С. 23-27.

***Annotation.** The necessity of agrarian sphere innovation is shown in the article. The responsivity of national economics from the development of innovative level is observed. Uneven innovative development in economic sector is ground. The difference of agrarian sphere from other economic sectors is studied. The main differences are the role of the land in the agrarian sphere; the quality characteristic of land resources; the total amount of land resources included in the economical rotation; the level of provision of infrastructure objects; the existence of agrarian production consumers; the duration and the velocity of capital turnover; the term of products realization; the character of social cost, price and income formation. The main reasons of these differences are opened. Their special role in innovative development is determined.*

Discrepancy of theoretical propositions in practical realization is developed. The diversity and complexity of relations between economical subjects and state influence on their formation is considered. The presence of discriminatory norms in relations between subjects and the state role in formation of relations between subjects and the conditions of farming is lighted. The quantitative characteristics of innovations are ground. The necessity of farm profitability provision in agrarian sector is stressed. The role of science in the production sphere and in the innovative development is established.

The level of agrarian sector innovative development is studied. The strategies of innovation applications are proposed. The level of implementation of innovation strategies is determined.